

Repertoriul jurisprudenței

HOTĂRÂREA CURȚII (Marea Cameră)

7 august 2018*

„Trimitere preliminară – Apropierea legislațiilor – Asigurare de răspundere civilă pentru pagubele produse de autovehicule – A treia directivă 90/232/CEE – Articolul 1 – Răspundere în caz de vătămare corporală a tuturor pasagerilor, alții decât conducătorul auto – Asigurare obligatorie – Efectul direct al directivelor – Obligația de a lăsa neaplicată o reglementare națională contrară unei directive – Neaplicarea unei clauze contractuale contrare unei directive”

În cauza C-122/17,

având ca obiect o cerere de decizie preliminară formulată în temeiul articolului 267 TFUE de Court of Appeal (Curtea de Apel, Irlanda), prin decizia din 2 martie 2017, primită de Curte la 9 martie 2017, în procedura

David Smith

împotriva

Patrick Meade,

Philip Meade,

FBD Insurance plc,

Ireland,

Attorney General,

CURTEA (Marea Cameră),

compusă din domnul K. Lenaerts, președinte, domnii L. Bay Larsen, T. von Danwitz, J. L. da Cruz Vilaça, A. Rosas și J. Malenovský, președinți de cameră, domnii E. Juhász, A. Borg Barthet și A. Arabadjiev (raportor), doamna A. Prechal, domnul E. Jarašiūnas, doamna K. Jürimäe și domnul C. Lycourgos, judecători,

avocat general: domnul Y. Bot,

grefier: domnul M.-A. Gaudissart, grefier adjunt,

având în vedere procedura scrisă și în urma ședinței din 5 februarie 2018,

* Limba de procedură: engleza.

luând în considerare observațiile prezentate:

- pentru FBD Insurance plc, de M. Feeny, solicitor, de F. X. Burke, advocate, de F. Duggan, BL, de J. O'Reilly, SC, de J. Corcoran, advocate, și de M. Collins, SC;
- pentru Ireland, de S. Purcell, în calitate de agent, asistată de C. Toland, SC, de T. L. Power, BL, și de H. Mohan, SC;
- pentru guvernul francez, de R. Coesme, în calitate de agent;
- pentru guvernul neerlandez, de M. K. Bulterman și de M. H. S. Gijzen, în calitate de agenți;
- pentru Comisia Europeană, de K.-P. Wojcik și de N. Yerrell, în calitate de agenți,

după ascultarea concluziilor avocatului general în ședința din 10 aprilie 2018,

pronunță prezenta

Hotărâre

- 1 Cererea de decizie preliminară privește aspectul dacă dreptul Uniunii trebuie interpretat în sensul că, în cadrul unui litigiu între particulari, o instanță națională trebuie să lase neaplicate dispoziții naționale, precum și o clauză contractuală întemeiată pe acestea, care sunt contrare articolului 1 din A treia directivă 90/232/CEE a Consiliului din 14 mai 1990 privind armonizarea legislației statelor membre referitoare la asigurarea de răspundere civilă pentru pagubele produse de autovehicule (JO 1990, L 129, p. 33, Ediție specială, 06/vol. 1, p. 240, denumită în continuare „A treia directivă”).
- 2 Această cerere a fost formulată în cadrul unui litigiu între domnul David Smith, pe de o parte, și domnii Patrick și Philip Meade, FBD Insurance plc (denumită în continuare „FBD”), Ireland (Irlanda) și Attorney General, pe de altă parte, în legătură cu repararea prejudiciului suferit de domnul Smith ca urmare a unui accident de circulație în care a fost implicat un vehicul condus de domnul Patrick Meade, aparținând domnului Philip Meade și asigurat de FBD.

Cadrul juridic

Dreptul Uniunii

- 3 Directiva 2009/103/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 16 septembrie 2009 privind asigurarea de răspundere civilă auto și controlul obligației de asigurare a acestei răspunderi (JO 2009, L 263, p. 11) a abrogat Directiva 72/166/CE a Consiliului din 24 aprilie 1972 privind apropierea legislațiilor statelor membre cu privire la asigurarea de răspundere civilă auto și introducerea obligației de asigurare a acestei răspunderi (JO 1972, L 103, p. 1, Ediție specială, 06/vol. 1, p. 10, denumită în continuare „Prima directivă”), A doua Directivă 84/5/CEE a Consiliului din 30 decembrie 1983 privind apropierea legislațiilor statelor membre privind asigurarea de răspundere civilă pentru pagubele produse de autovehicule (JO 1984, L 8, p. 17, Ediție specială, 06/vol. 1, p. 104, denumită în continuare „A doua directivă”) și A treia directivă. Cu toate acestea, ținând seama de data faptelor din litigiul principal, este necesar să fie luate în considerare directivele abrogate.

4 Potrivit articolului 3 alineatul (1) din Prima directivă:

„[...] fiecare stat membru ia toate măsurile necesare pentru a se asigura că răspunderea civilă pentru pagubele produse de vehiculele care provin în mod obișnuit de pe teritoriul lor să fie acoperită prin asigurare. Aceste măsuri stabilesc aria răspunderii civile acoperite de asigurare, precum și termenii și condițiile asigurării.”

5 Articolul 1 alineatul (4) din A doua directivă avea următorul conținut:

„Fiecare stat membru înființează sau autorizează un organism a cărui misiune este de a compensa, cel puțin în limitele obligației de asigurare, pagubele materiale sau corporale provocate de un vehicul neidentificat sau pentru care nu a fost îndeplinită obligația de asigurare prevăzută la alineatul (1). [...]”

6 Articolul 1 primul paragraf din A treia directivă prevedea:

„[...] asigurarea menționată la articolul 3 alineatul (1) din [Prima directivă] acoperă răspunderea pentru vătămarea corporală a tuturor pasagerilor, alții decât conducătorul auto, ce rezultă ca urmare a utilizării unui vehicul.”

7 La 19 aprilie 2007, Curtea a pronunțat Hotărârea Farrell (C-356/05, EU:C:2007:229), în care a statuat că articolul 1 din A treia directivă trebuie interpretat în sensul că se opune unei reglementări naționale precum reglementarea irlandeză în discuție în litigiul principal, potrivit căreia asigurarea obligatorie de răspundere civilă auto nu acoperă răspunderea pentru vătămările corporale cauzate persoanelor care călătoresc într-o parte a unui autovehicul care nu a fost nici concepută, nici construită cu scaune pentru pasageri, că această dispoziție îndeplinește toate condițiile necesare pentru a produce efect direct și că aceasta conferă în consecință drepturi pe care particularii le pot invoca în mod direct în fața instanțelor naționale. Cu toate acestea, Curtea a considerat că era de competența instanței naționale să verifice dacă dispoziția menționată putea fi invocată împotriva unui organism precum cel în discuție în cauza în care s-a pronunțat acea hotărâre.

8 În Hotărârea din 10 octombrie 2017, Farrell (C-413/15, EU:C:2017:745), Curtea a statuat în esență că particularii pot invoca articolul 1 primul paragraf din A treia directivă împotriva unui organism căruia Irlanda i-a încredințat îndeplinirea misiunii de interes public menționate la articolul 1 alineatul (4) din A doua directivă și care, în acest scop, dispune, în temeiul legii, de puteri exorbitante în raport cu cele care rezultă din normele aplicabile în relațiile dintre particulari.

Dreptul irlandez

9 Articolul 56 alineatul (1) din Road Traffic Act 1961 (Legea din 1961 privind circulația rutieră), în versiunea în vigoare la data faptelor din litigiul principal (denumită în continuare „Legea din 1961”), prevedea că un automobilist nu poate conduce un vehicul cu propulsie mecanică pe un drum public în lipsa unei polițe de asigurare autorizate și aflate în curs de valabilitate care să acopere utilizarea neglijentă a vehiculului care generează răspunderea pentru plata de despăgubiri oricărei persoane, în afara persoanei exceptate.

10 Articolul 56 alineatul (3) din această lege prevedea că utilizarea unui vehicul cu încălcarea interdicției prevăzute la alineatul (1) al articolului 56 menționat constituie infracțiune.

- 11 În conformitate cu articolul 65 alineatul (1) litera (a) din legea menționată, o „persoană exceptată”, în sensul articolului 56 alineatul (1) din aceeași lege, înseamnă:

„Orice persoană care solicită despăgubiri pentru vătămarea corporală suferită când era în sau pe un vehicul cu propulsie mecanică (sau un vehicul tractat de un astfel de vehicul) la care se referă documentul relevant, altul decât un vehicul cu propulsie mecanică, un vehicul remorcat sau vehicule care formează un ansamblu de vehicule, dintr-o clasă desemnată în vederea aplicării prezentului alineat prin reglementări adoptate de ministru, în măsura în care respectivele reglementări nu prevăd o asigurare obligatorie de răspundere civilă care să acopere pasagerii pentru:

- (i) orice parte a unui vehicul cu propulsie mecanică, altul decât un vehicul mare destinat serviciului public, cu excepția cazului în care această parte a vehiculului este concepută și construită cu scaune pentru pasageri, sau
 - (ii) un pasager așezat într-o rulotă atașată la un vehicul cu propulsie mecanică în timp ce acest ansamblu de vehicule se află în mișcare într-un loc public.”
- 12 Articolul 6 din Road Traffic (Compulsory Insurance) Regulations 1962 (Regulamentul ministerial din 1962 privind asigurarea obligatorie în materie de circulație rutieră), în versiunea în vigoare la data faptelor din litigiul principal (denumit în continuare „Regulamentul ministerial din 1962”), prevedea:

„Următoarele vehicule sunt desemnate în vederea aplicării [articolului 65 alineatul (1) litera (a) din Legea din 1961]:

- (a) toate vehiculele, altele decât motocicletele, concepute și construite cu scaune pentru pasageri;

[...]”

Litigiul principal și întrebarea preliminară

- 13 La 19 iunie 1999, domnul Smith a suferit vătămări corporale foarte grave atunci când camioneta cu care călătorea ca pasager în partea din spate a intrat în coliziune cu un alt vehicul care circula de asemenea pe drumul public, în apropiere de Tullyallen (Irlanda). La momentul accidentului, această camionetă aparținea domnului Philip Meade și era condusă de domnul Patrick Meade. Camioneta respectivă nu era echipată cu scaune fixe pentru pasagerii care călătoreau în partea din spate a acestui vehicul.
- 14 Polița de asigurare auto pe care domnul Philip Meade o încheiase cu FBD era valabilă la momentul accidentului și era autorizată în conformitate cu legislația irlandeză aplicabilă. Această poliță conținea o clauză care prevedea că asigurarea acoperea exclusiv pasagerul așezat pe un scaun fix în partea din față a vehiculului și care excludea, în consecință, acoperirea pasagerilor care călătoreau în partea din spate a camionetei.
- 15 Domnul Smith l-a chemat în judecată pe domnul Meade pentru conduită neglijentă și culpabilă în fața High Court (Înalta Curte, Irlanda). Cu consimțământul părților, această instanță i-a introdus în cauză pe FBD, pe Ireland și pe Attorney General, în calitate de părâți.
- 16 După primirea notificării cererii de despăgubire formulate de domnul Smith, FBD, printr-o scrisoare din 13 august 2001, a refuzat să îi plătească acestuia, în contul domnului Philip Meade, o despăgubire pentru vătămările corporale suferite de domnul Smith. Această societate de asigurări a invocat clauza de excludere care figura în polița de asigurare și a susținut că vătămările corporale provocate persoanelor care sunt transportate ca pasageri într-o parte a unui vehicul care nu este nici concepută, nici construită cu scaune pentru pasageri nu sunt acoperite de această poliță.

- 17 Într-o hotărâre din 5 februarie 2009, High Court (Înalta Curte) a apreciat că din jurisprudența Curții, în special din Hotărârea din 13 noiembrie 1990, Marleasing (C-106/89, EU:C:1990:395), rezultă că obligația de interpretare conformă impune în speță să se facă abstracție de excluderea de la asigurarea prevăzută la articolul 65 din Legea din 1961 a vătămărilor corporale cauzate persoanelor care călătoresc într-o parte a unui autovehicul care nu a fost nici concepută, nici construită cu scaune pentru pasageri. Prin acea hotărâre și printr-o ordonanță din 18 ianuarie 2010, High Court (Înalta Curte), printre altele, a declarat nulă clauza de excludere care figura în contractul de asigurare încheiat de domnul Philip Meade.
- 18 La 10 februarie 2009, High Court (Înalta Curte) a consfințit o tranzacție încheiată între FBD și domnul Smith în urma hotărârii din 5 februarie 2009. În conformitate cu această tranzacție, FBD i-a plătit domnului Smith suma de 3 milioane de euro. FBD dispune de un drept de subrogare în ceea ce privește această plată.
- 19 Procedura împotriva domnului Meade, pe de o parte, și împotriva Irlandei și a Attorney General, pe de altă parte, a fost suspendată.
- 20 FBD a declarat apel împotriva hotărârii și a ordonanței High Court (Înalta Curte) în fața Court of Appeal (Curtea de Apel, Irlanda), susținând că această primă instanță a aplicat în mod eronat jurisprudența care rezultă din Hotărârea din 13 noiembrie 1990, Marleasing (C-106/89, EU:C:1990:395), și că acea hotărâre și acea ordonanță au efectul de a conferi celei de A treia directive o formă de efect direct orizontal, dat fiind că FBD are calitatea de particular. Această companie de asigurări a precizat în plus că, dacă apelul său va fi admis, va încerca să recupereze de la statul irlandez suma pe care a plătit-o domnului Smith.
- 21 Instanța de trimitere arată că, la data faptelor din litigiul principal, persoanele care călătoreau în camioane care nu erau echipate cu scaune fixe erau „persoane exceptate” în scopul aplicării atât a articolului 65 alineatul (1) litera (a) punctul (i) din Legea din 1961, cât și a Regulamentului ministerial din 1962 și că nu exista nicio obligație legală de a le asigura în dreptul irlandez. Această instanță precizează de asemenea că automobiliștii care dispuneau de o poliță de asigurare autorizată nu săvârșeau o infracțiune conducând un vehicul fără ca persoanele care călătoresc în partea din spate a acestui vehicul, neechipată cu scaune fixe, să fie acoperite.
- 22 Instanța de trimitere arată în plus că, în cauza principală și spre deosebire de cauza în care s-a pronunțat Hotărârea din 19 aprilie 2007, Farrell (C-356/05, EU:C:2007:229), asigurătorul, și anume FBD, este un organism privat.
- 23 Potrivit acestei instanțe, articolul 65 alineatul (1) litera (a) din Legea din 1961 și articolul 6 din Regulamentul ministerial din 1962 exclud în mod expres, fără cea mai mică ambiguitate, de la asigurarea obligatorie de răspundere civilă pentru pagubele produse de autovehicule acoperirea unor cazuri precum cel în discuție în litigiul principal, în care pasagerul călătorește într-o parte a vehiculului cu propulsie mecanică care nu este echipată cu scaune fixe. Dispozițiile respective ar corespunde unei alegeri deliberate de politică legislativă și nu ar rezulta în mod vădit dintr-o eroare a legiuitorului național.
- 24 Instanța de trimitere precizează că nu este posibil, așadar, ca aceste dispoziții să fie interpretate într-un mod care să fie compatibil cu dispozițiile celei de A treia directive, dat fiind că a le interpreta în mod diferit de modul lor clar de redactare ar însemna să se adopte o interpretare *contra legem*.
- 25 În aceste condiții, instanța de trimitere ridică problema obligațiilor care revin, în temeiul dreptului Uniunii, unei instanțe naționale sesizate cu un litigiu între particulari, atunci când legislația națională aplicabilă este în mod vădit incompatibilă cu dispozițiile unei directive care îndeplinesc toate condițiile necesare pentru a produce un efect direct și atunci când este imposibil ca această legislație națională să fie interpretată într-un mod care să fie conform cu această directivă.

- 26 În această privință, instanța menționată apreciază că rezultă din jurisprudența Curții, în special din Hotărârea din 19 aprilie 2016, DI (C-441/14, EU:C:2016:278), că, într-o asemenea situație, instanța națională trebuie să lase neaplicat dreptul național.
- 27 Instanța de trimitere consideră, așadar, că trebuie să lase neaplicate articolul 65 alineatul (1) litera (a) din Legea din 1961 și articolul 6 din Regulamentul ministerial din 1962, în măsura în care aceste dispoziții presupun excluderea de la asigurare a pasagerilor unui autovehicul care nu călătoresc pe un scaun fix.
- 28 Neaplicarea acestor texte ar avea efect retroactiv. Ar rezulta că polița de asigurare în discuție în litigiul principal nu ar mai trebui considerată ca fiind o „poliță autorizată”, în sensul articolului 56 alineatul (1) din Legea din 1961. Potrivit instanței de trimitere, conducătorul auto și proprietarul vehiculului în discuție în litigiul principal ar fi comis în aceste condiții, în teorie, o infracțiune, primul pentru că a condus vehiculul respectiv pe un drum public fără o poliță de asigurare autorizată, iar cel de al doilea pentru că a permis conducerea respectivului vehicul fără o asemenea poliță de asigurare.
- 29 Instanța de trimitere consideră însă că, în cazul în care clauza de excludere referitoare la pasagerii unui autovehicul care nu călătoresc pe un scaun fix ar fi ea însăși înlăturată din polița de asigurare în discuție în litigiul principal pentru motivul că este incompatibilă cu dreptul Uniunii, această poliță ar redobândi în mod automat statutul de poliță autorizată, în sensul articolului 56 alineatul (1) din Legea din 1961, iar problema răspunderii penale a domnilor Meade ar dispărea. Această instanță ridică întrebarea dacă nu rezultă, în acest context, din Hotărârea din 28 martie 1996, Ruiz Bernáldez (C-129/94, EU:C:1996:143), din Hotărârea din 30 iunie 2005, Candolin și alții (C-537/03, EU:C:2005:417), precum și din Hotărârea din 19 aprilie 2016, DI (C-441/14, EU:C:2016:278), că respectiva clauză trebuie înlăturată ea însăși ca urmare a incompatibilității sale cu dreptul Uniunii.
- 30 S-ar pune totuși problema dacă neaplicarea acestei clauze de excludere nu ar însemna în esență să se confere articolului 1 din A treia directivă o formă de efect direct orizontal.
- 31 În sfârșit, instanța de trimitere subliniază că problema dacă este ținută să lase neaplicată clauza de excludere a poliței de asigurare în discuție în litigiul principal nu a rămas fără obiect în urma încheierii tranzacției dintre FBD și domnul Smith. Potrivit acestei instanțe, dacă, în speță, ar trebui să lase neaplicată clauza respectivă, din acest fapt ar rezulta că domnul Smith a acționat în mod întemeiat împotriva domnilor Meade și că FBD era ținută să îi despăgubească pe aceștia. Instanța menționată consideră că, dacă, în schimb, aceeași clauză nu ar trebui lăsată neaplicată, FBD ar avea posibilitatea să solicite statului irlandez rambursarea sumei pe care a plătit-o domnului Smith în temeiul tranzacției.
- 32 În aceste condiții, Court of Appeal (Curtea de Apel) a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții următoarea întrebare preliminară:

„În cazul în care:

- a) dispozițiile relevante din dreptul național prevăd o excludere de la asigurarea auto obligatorie în ceea ce privește persoanele pentru care nu au fost prevăzute scaune fixe într-un vehicul cu propulsie mecanică,
- b) polița de asigurare relevantă prevede limitarea acoperirii la pasagerii care călătoresc pe scaune fixe, iar această poliță a fost de fapt o poliță de asigurare autorizată în sensul dreptului național la momentul accidentului,

- c) dispozițiile naționale relevante care prevăd o astfel de excludere de la acoperire au fost deja considerate ca fiind contrare dreptului Uniunii într-o decizie anterioară a acestei Curți (Hotărârea din 19 aprilie 2007, Farrell, C-356/05, EU:C:2007:229) și, prin urmare, s-a solicitat ca acestea să fie lăsate neaplicate și
- d) modul de redactare a dispozițiilor naționale este de așa natură încât nu permite o interpretare în conformitate cu cerințele dreptului Uniunii,

atunci, în cadrul unui litigiu între particulari și o societate de asigurări privată cu privire la un accident auto soldat cu vătămarea gravă, în anul 1999, a unui pasager care nu călătorea pe un scaun fix, atunci când, cu acordul părților, instanța națională a decis ca societatea de asigurări privată și statul să aibă, împreună, calitatea de părți, această instanță este, de asemenea, obligată, atunci când decide să lase neaplicate dispozițiile relevante de drept intern, să lase neaplicată și clauza de excludere sau să împiedice în alt fel un asigurător să invoce clauza de excludere cuprinsă în polița de asigurare auto care era în vigoare la momentul respectiv, astfel încât victima vătămată ar fi putut în consecință să solicite despăgubiri direct de la societatea de asigurare în temeiul acelei polițe? Cu titlu subsidiar, un astfel de rezultat ar echivala în esență cu o formă de efect direct orizontal al unei directive în privința unui particular într-un mod interzis de dreptul Uniunii?”

- 33 Prin scrisoarea depusă la grea Curții la 14 septembrie 2017, Irlanda, în temeiul articolului 16 al treilea paragraf din Statutul Curții de Justiție a Uniunii Europene, a solicitat Curții să se întrunească în Marea Cameră.

Cu privire la întrebarea preliminară

- 34 Cu titlu introductiv, trebuie amintit că, potrivit unei jurisprudențe constante, în cadrul procedurii de cooperare între instanțele naționale și Curte instituite la articolul 267 TFUE, este de competența acesteia din urmă să ofere instanței naționale un răspuns util, care să îi permită să soluționeze litigiul cu care este sesizată. Din această perspectivă, Curtea trebuie, dacă este cazul, să reformuleze întrebările care îi sunt adresate. În plus, Curtea poate fi pusă în situația de a lua în considerare norme de drept al Uniunii la care instanța națională nu a făcut referire în enunțul întrebării sale (Hotărârea din 13 octombrie 2016, M. și S., C-303/15, EU:C:2016:771, punctul 16 și jurisprudența citată, precum și Hotărârea din 31 mai 2018, Zheng, C-190/17, EU:C:2018:357, punctul 27).
- 35 În această privință, din decizia de trimitere reiese că întrebarea preliminară se întemeiază pe premisa potrivit căreia din jurisprudența Curții, în special din Hotărârea din 19 aprilie 2016, DI (C-441/14, EU:C:2016:278), rezultă că, în cauza principală, instanța de trimitere trebuie să lase neaplicate articolul 65 alineatul (1) litera (a) din Legea din 1961 și articolul 6 din Regulamentul ministerial din 1962, pentru motivul, pe de o parte, că Curtea a statuat în Hotărârea din 19 aprilie 2007, Farrell (C-356/05, EU:C:2007:229), că aceste dispoziții sunt contrare articolului 1 din A treia directivă, care îndeplinește toate condițiile necesare pentru a produce un efect direct, și, pe de altă parte, că este imposibil să se asigure o interpretare conformă a dispozițiilor respective fără să se ajungă la o interpretare *contra legem* a acestora.
- 36 Pentru a oferi un răspuns util instanței de trimitere, este necesar să se examineze dacă dreptul Uniunii, în special articolul 288 TFUE, trebuie interpretat în sensul că o instanță națională sesizată cu un litigiu între particulari, care se află în imposibilitatea de a efectua o interpretare a dispozițiilor dreptului său național care să fie conformă cu o directivă, este ținută să lase neaplicate dispozițiile dreptului său național, precum și o clauză contractuală contrare dispozițiilor acestei directive care îndeplinesc toate condițiile necesare pentru a produce un efect direct.

- 37 Trebuie amintit în acest context că, potrivit unei jurisprudențe constante, atunci când instanțele naționale trebuie să soluționeze un litigiu între particulari în care se dovedește că reglementarea națională în cauză este contrară dreptului Uniunii, instanțelor menționate le revine atribuția de a asigura protecția juridică ce decurge pentru justițiabili din dispozițiile dreptului Uniunii și de a garanta efectul deplin al acestor dispoziții (a se vedea în acest sens Hotărârea din 5 octombrie 2004, Pfeiffer și alții, C-397/01-C-403/01, EU:C:2004:584, punctul 111, Hotărârea din 19 ianuarie 2010, Küçükdeveci, C-555/07, EU:C:2010:21, punctul 45, precum și Hotărârea din 19 aprilie 2016, DI, C-441/14, EU:C:2016:278, punctul 29).
- 38 Curtea a statuat în mod repetat că obligația statelor membre, care rezultă dintr-o directivă, de a atinge rezultatul prevăzut de aceasta, precum și îndatorirea acestora de a lua toate măsurile generale sau speciale necesare pentru a asigura îndeplinirea acestei obligații revin tuturor autorităților statelor membre, inclusiv, în cadrul competențelor acestora, autorităților judiciare (a se vedea în acest sens în special Hotărârea din 10 aprilie 1984, von Colson și Kamann, 14/83, EU:C:1984:153, punctul 26, Hotărârea din 19 ianuarie 2010, Küçükdeveci, C-555/07, EU:C:2010:21, punctul 47, precum și Hotărârea din 19 aprilie 2016, DI, C-441/14, EU:C:2016:278, punctul 30).
- 39 Rezultă că, la aplicarea dreptului național, instanțele naționale chemate să îl interpreteze sunt ținute să ia în considerare ansamblul normelor dreptului respectiv și să aplice metodele de interpretare recunoscute de acesta pentru interpretarea sa, în măsura posibilului, în lumina literei și a spiritului directivei în cauză pentru a atinge rezultatul urmărit prin aceasta și pentru a se conforma astfel articolului 288 al treilea paragraf TFUE (a se vedea în special Hotărârea din 5 octombrie 2004, Pfeiffer și alții, C-397/01-C-403/01, EU:C:2004:584, punctele 113 și 114, Hotărârea din 19 ianuarie 2010, Küçükdeveci, C-555/07, EU:C:2010:21, EU:C:2010:21, punctul 48, precum și Hotărârea din 19 aprilie 2016, DI, C-441/14, EU:C:2016:278, punctul 31).
- 40 Cu toate acestea, Curtea a decis că principiul interpretării conforme a dreptului național cunoaște anumite limite. Astfel, obligația unei instanțe naționale de a se referi la dreptul Uniunii atunci când interpretează și aplică normele relevante ale dreptului intern este limitată de principiile generale de drept și nu poate servi ca bază pentru o interpretare *contra legem* a dreptului național (a se vedea în acest sens Hotărârea din 24 ianuarie 2012, Dominguez, C-282/10, EU:C:2012:33, punctul 25, Hotărârea din 15 ianuarie 2014, Association de médiation sociale, C-176/12, EU:C:2014:2, punctul 39, și Hotărârea din 19 aprilie 2016, DI, C-441/14, EU:C:2016:278, punctul 32).
- 41 În această privință, desigur, problema dacă o dispoziție națională, în măsura în care ar fi contrară dreptului Uniunii, trebuie lăsată neaplicată se pune numai în cazul în care nu este posibilă nicio interpretare conformă a dispoziției în cauză (Hotărârea din 24 ianuarie 2012, Dominguez, C-282/10, EU:C:2012:33, punctul 23, și Hotărârea din 10 octombrie 2013, Spedition Welter, C-306/12, EU:C:2013:650, punctul 28).
- 42 Totuși, Curtea a statuat în mod constant că o directivă nu poate, prin ea însăși, să creeze obligații în sarcina unui particular și nu poate fi invocată, așadar, ca atare împotriva lui (a se vedea în special Hotărârea din 26 februarie 1986, Marshall, 152/84, EU:C:1986:84, punctul 48, Hotărârea din 14 iulie 1994, Faccini Dori, C-91/92, EU:C:1994:292, punctul 20, precum și Hotărârea din 5 octombrie 2004, Pfeiffer și alții, C-397/01-C-403/01, EU:C:2004:584, punctul 108). Astfel, a extinde posibilitatea de a invoca o dispoziție a unei directive netranspuse sau incorect transpuse la domeniul raporturilor dintre particulari ar însemna să se recunoască Uniunii Europene competența de a edicta obligații în sarcina particularilor cu efect imediat, deși Uniunea are această posibilitate numai în cazurile în care i s-a atribuit competența de a adopta regulamente (a se vedea în acest sens Hotărârea din 14 iulie 1994, Faccini Dori, C-91/92, EU:C:1994:292, punctul 24).
- 43 Astfel, nici chiar o dispoziție clară, precisă și necondiționată a unei directive care are ca obiect să confere drepturi sau să impună obligații particularilor nu poate fi aplicată ca atare în cadrul unui litigiu care se poartă exclusiv între particulari (Hotărârea din 5 octombrie 2004, Pfeiffer și alții,

C-397/01-C-403/01, EU:C:2004:584, punctul 109, Hotărârea din 24 ianuarie 2012, Dominguez, C-282/10, EU:C:2012:33, punctul 42, precum și Hotărârea din 15 ianuarie 2014, Association de médiation sociale, C-176/12, EU:C:2014:2, punctul 36).

- 44 Curtea a statuat în mod expres că o directivă nu poate fi invocată în cadrul unui litigiu între particulari cu scopul de a înlătura reglementarea unui stat membru contrară acestei dispoziții (a se vedea în acest sens Hotărârea din 27 februarie 2014, OSA, C-351/12, EU:C:2014:110, punctul 48).
- 45 Astfel, instanța națională nu este ținută să înlătore dispoziția națională contrară unei directive decât atunci când aceasta este invocată împotriva unui stat membru, a organelor administrației sale, inclusiv a autorităților descentralizate sau a organismelor și a entităților care sunt supuse autorității sau controlului statului sau cărora un stat membru le-a încredințat îndeplinirea unei misiuni de interes public și care, în acest scop, dispun de puteri exorbitante în raport cu cele care rezultă din normele aplicabile în relațiile dintre particulari (a se vedea în acest sens Hotărârea din 24 ianuarie 2012, Dominguez, C-282/10, EU:C:2012:33, punctele 40 și 41, Hotărârea din 25 iunie 2015, Indėliq ir investicijų draudimas și Nemaniūnas, C-671/13, EU:C:2015:418, punctele 59 și 60, precum și Hotărârea din 10 octombrie 2017, Farrell, C-413/15, EU:C:2017:745, punctele 32-42).
- 46 În ceea ce privește Hotărârea din 19 aprilie 2016, DI (C-441/14, EU:C:2016:278), la care se referă instanța de trimitere, Curtea a subliniat la punctele 35-37 din aceasta că principiul general al nediscriminării pe motive de vârstă, iar nu directiva care concretizează acest principiu general în ceea ce privește încadrarea în muncă și ocuparea forței de muncă, și anume Directiva 2000/78/CE a Consiliului din 27 noiembrie 2000 de creare a unui cadru general în favoarea egalității de tratament în ceea ce privește încadrarea în muncă și ocuparea forței de muncă (JO 2000, L 303, p. 16, Ediție specială, 05/vol. 6, p. 7), este cel care conferă particularilor un drept care poate fi invocat ca atare, care obligă instanțele naționale, chiar în litigiile dintre particulari, să înlătore aplicarea dispozițiilor naționale contrare acestui principiu atunci când consideră că se află în imposibilitatea de a asigura o interpretare conformă a acestor dispoziții.
- 47 În susținerea acestei interpretări, Curtea a arătat în special la punctul 22 din Hotărârea din 19 aprilie 2016, DI (C-441/14, EU:C:2016:278), că principiul nediscriminării pe motive de vârstă își are originea în diferite instrumente internaționale și în tradițiile constituționale comune statelor membre și că, fiind consacrat în prezent la articolul 21 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, el trebuie considerat un principiu general al dreptului Uniunii.
- 48 Or, situația din cauza principală se distinge de cea din cauza în care s-a pronunțat Hotărârea din 19 aprilie 2016, DI (C-441/14, EU:C:2016:278), întrucât, astfel cum au arătat guvernul neerlandez și Comisia Europeană, nu se poate considera că articolul 1 din A treia directivă concretizează un principiu general de drept al Uniunii.
- 49 Din considerațiile care precedă rezultă că o instanță națională sesizată cu un litigiu între particulari, care se află în imposibilitatea de a efectua o interpretare a dispozițiilor dreptului său național care să fie conformă cu o directivă, nu este ținută, exclusiv în temeiul dreptului Uniunii, să lase neaplicate dispozițiile dreptului său național contrare dispozițiilor acestei directive care îndeplinesc toate condițiile necesare pentru a produce un efect direct și să extindă astfel posibilitatea de invocare a unei dispoziții dintr-o directivă netranspusă sau incorect transpusă la domeniul raporturilor dintre particulari.
- 50 Această concluzie nu este repusă în discuție de Hotărârea din 28 martie 1996, Ruiz Bernáldez (C-129/94, EU:C:1996:143), precum și de Hotărârea din 30 iunie 2005, Candolin și alții (C-537/03, EU:C:2005:417), la care se referă instanța de trimitere. Astfel, în acele hotărâri, Curtea s-a pronunțat cu privire la interpretarea dispozițiilor de drept al Uniunii aplicabile fără a examina chestiunea posibilității de invocare a unei directive împotriva unui particular.

- 51 Concluzia cuprinsă la punctul 49 din prezenta hotărâre nu este repusă în discuție nici de Hotărârea din 30 aprilie 1996, *CIA Security International* (C-194/94, EU:C:1996:172), nici de Hotărârea din 26 septembrie 2000, *Unilever* (C-443/98, EU:C:2000:496), la care se referă Irlanda.
- 52 Astfel, în cauzele în care s-au pronunțat acele hotărâri, era în discuție o situație particulară, și anume cea a adoptării unor norme tehnice naționale cu încălcarea obligațiilor procedurale de notificare și de amânare a adoptării, care figurau în Directiva 83/189/CEE a Consiliului din 28 martie 1983 de stabilire a unei proceduri pentru furnizarea de informații în domeniul standardelor și reglementărilor tehnice (JO 1983, L 109, p. 8).
- 53 Într-o asemenea situație particulară, Curtea a statuat în esență că aceste norme tehnice naționale erau inaplicabile într-un litigiu între particulari pentru motivul că nerespectarea obligațiilor rezultate din Directiva 83/189 constituia un „viciu de procedură substanțial” care a afectat adoptarea normelor respective de către statul membru vizat și că directiva menționată, întrucât nu crea nici drepturi, nici obligații pentru particulari, nu definea conținutul material al normei de drept în temeiul căreia instanța națională trebuia să soluționeze litigiul pendinte în fața sa, astfel încât jurisprudența privind lipsa posibilității de invocare între particulari a unei directive netranspuse nu era pertinentă într-o asemenea situație (a se vedea în acest sens Hotărârea din 30 aprilie 1996, *CIA Security International*, C-194/94, EU:C:1996:172, punctul 48, precum și Hotărârea din 26 septembrie 2000, *Unilever*, C-443/98, EU:C:2000:496, punctele 44, 50 și 51).
- 54 Cu toate acestea, cauza principală nu este caracterizată de o situație precum cea vizată la cele două puncte precedente din prezenta hotărâre. Astfel, articolul 1 din A treia directivă, întrucât prevede obligația, pentru asigurarea de răspundere civilă legată de circulația vehiculului în cauză, de a acoperi vătămarea corporală a tuturor pasagerilor, cu excluderea conducătorului auto, rezultând din această circulație enunță conținutul material al unei norme de drept și intră, în consecință, în domeniul de aplicare al jurisprudenței privind lipsa posibilității de invocare între particulari a unei directive netranspuse sau incorect transpuse.
- 55 În lumina ansamblului considerațiilor care precedă, este necesar să se concluzioneze că, în cauza principală, instanța de trimitere, care se consideră în imposibilitatea de a interpreta articolul 65 alineatul (1) litera (a) din Legea din 1961 și articolul 6 din Regulamentul ministerial din 1962 într-un sens conform cu articolul 1 din A treia directivă, nu este ținută, în scopul stabilirii aspectului dacă domnul Smith era îndreptățit să solicite FBD repararea prejudiciului suferit de acesta ca urmare a accidentului de circulație aflat la originea acestei cauze, să lase neaplicate, exclusiv în temeiul acestei dispoziții din A treia directivă, nici dispozițiile naționale respective, nici clauza de excludere care figurează, în conformitate cu acestea din urmă, în contractul de asigurare încheiat de domnul Philip Meade, și să extindă astfel posibilitatea de invocare a unei directive în domeniul raporturilor dintre particulari.
- 56 Acestea fiind precizate, trebuie amintit că, într-o situație precum cea în discuție în litigiul principal, partea lezată de neconformitatea dreptului național cu dreptul Uniunii sau persoana subrogată în drepturile acestei părți ar putea totuși să se prevaleze de jurisprudența rezultată din Hotărârea din 19 noiembrie 1991, *Francovich și alții* (C-6/90 și C-9/90, EU:C:1991:428), pentru a obține de la statul membru, dacă este cazul, repararea prejudiciului suferit (a se vedea prin analogie Hotărârea din 19 aprilie 2007, *Farrell*, C-356/05, EU:C:2007:229, punctul 43, și Hotărârea din 24 ianuarie 2012, *Dominguez*, C-282/10, EU:C:2012:33, punctul 43).
- 57 Având în vedere toate cele ce precedă, este necesar să se răspundă la întrebarea preliminară că:
- dreptul Uniunii, în special articolul 288 TFUE, trebuie interpretat în sensul că o instanță națională sesizată cu un litigiu între particulari, care se află în imposibilitatea de a interpreta dispozițiile dreptului său național – contrare unei dispoziții dintr-o directivă care îndeplinește toate condițiile

necesare pentru a produce un efect direct – într-un sens conform cu această din urmă dispoziție, nu este ținută, exclusiv în temeiul dreptului Uniunii, să lase neaplicate nici aceste dispoziții naționale, nici o clauză care figurează, în conformitate cu acestea, într-un contract de asigurare și că

- într-o situație precum cea în discuție în litigiul principal, partea lezată de neconformitatea dreptului național cu dreptul Uniunii sau persoana subrogată în drepturile acestei părți ar putea totuși să se prevaleze de jurisprudența rezultată din Hotărârea din 19 noiembrie 1991, Francovich și alții (C-6/90 și C-9/90, EU:C:1991:428), pentru a obține de la statul membru, dacă este cazul, repararea prejudiciului suferit.

Cu privire la cheltuielile de judecată

- 58 Întrucât, în privința părților din litigiul principal, procedura are caracterul unui incident survenit la instanța de trimitere, este de competența acesteia să se pronunțe cu privire la cheltuielile de judecată. Cheltuielile efectuate pentru a prezenta observații Curții, altele decât cele ale părților menționate, nu pot face obiectul unei rambursări.

Pentru aceste motive, Curtea (Marea Cameră) declară:

Dreptul Uniunii, în special articolul 288 TFUE, trebuie interpretat în sensul că o instanță națională sesizată cu un litigiu între particulari, care se află în imposibilitatea de a interpreta dispozițiile dreptului său național – contrare unei dispoziții dintr-o directivă care îndeplinește toate condițiile necesare pentru a produce un efect direct – într-un sens conform cu această din urmă dispoziție, nu este ținută, exclusiv în temeiul dreptului Uniunii, să lase neaplicate nici aceste dispoziții naționale, nici o clauză care figurează, în conformitate cu acestea, într-un contract de asigurare.

Într-o situație precum cea în discuție în litigiul principal, partea lezată de neconformitatea dreptului național cu dreptul Uniunii sau persoana subrogată în drepturile acestei părți ar putea totuși să se prevaleze de jurisprudența rezultată din Hotărârea din 19 noiembrie 1991, Francovich și alții (C-6/90 și C-9/90, EU:C:1991:428), pentru a obține de la statul membru, dacă este cazul, repararea prejudiciului suferit.

Semnături